

Оригинални научни рад

Живанка М. МИЛАДИНОВИЋ БОГАВАЦ*

Пословни и правни факултет, Универзитет „Унион Никола Тесла“ Београд

ОСТВАРИВАЊЕ И ЗАШТИТА СЛОБОДЕ ИЗРАЖАВАЊА У ЈУРИСПРУДЕНЦИЈИ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Апстракт: Право на слободу изражавања сигурно је једно од најдрагоценијих права у индексу кодифицираних права и слобода. Слобода изражавања је основни категоријални појам из кога се изводе сви други појмови и медијско право у целини. Слобода изражавања се заснива на слободи мишљења, слободи добијања или саопштавања информација и идеја без мешања државних власти и без обзира на границе.

У последњих педесетак година, установљена је богата судска пракса Европског суда за људска права, а од 1998. године, ступањем на снагу Протокола 11 Европске конвенције о људским правима, Европски суд за људска права поступа као стална институција заштите људских права Европске комисије, и то као наднационални механизам заштите људских права.

Главни предмет овог рада је право на слободу изражавања које је гарантовано чланом 10 Европске конвенције за заштиту људских права. Полазећи од универзалног значаја овог права за развој савремених демократских држава, у раду су обрађени најактуелнији случајеви који су од значаја за креирање судске праксе као једног од важних извора права.

Кључне речи: слобода изражавања, Европске конвенције о људским правима, Европски суд за људска права, ограничења слободе изражавања, људска права.

1. НАДЛЕЖНОСТ И ПОСТУПАК ПРЕД ЕВРОПСКИМ СУДОМ ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Европски суд за људска права је судска институција Савета Европе, основана 1959. године, за заштиту права и слобода гарантованих Европском конвенцијом о људским правима из 1950. године. Истом конвенцијом и Пословником Суда, који је на снази од октобра 2005. године, уређени су организација, састав и надлежност Суда.

У случају кршења људских права и слобода, Иницијални акт за покретање спора пред Судом је представка. Рок за подношење представке је 6 месеци

* доцент, zivankamiladinovic@gmail.com

од дана када је донета правоснажна одлука по домаћем праву државе потписнице Конвенције. Додатним протоколом број 15, овај рок је скраћен на 4 месеца. Међутим, он није ступио на снагу јер није потписан од стране свих држава чланица, што је предвиђено као неопходан услов. Рок почиње да тече од када се у правној ствари одлучи од стране највишег суда или државног органа. У случају да пресуда у предмету није јавно објављена, рок почиње да тече од дана достављања странци, односно њеном заступнику.

Међутим, у области заштите медијских слобода и права, правила о условима за започињање поступка пред Европским судом за људска права, могу изазвати бројне проблеме. Како је Европски суд за људска права надлежан у случајевима повреде права на слободу изражавања, и то од момента када су испрпљена сва правна средства пред домаћим судовима, у периоду од 6 месеци када је донета последња одлука на националном нивоу, то често може да значи и неколико година од покретања спора. У државама са законским овлашћењем регулаторног тела о привременом обустављању рада ТВ или радио-станице, емитеру не преостаје друга могућност него да чека неколико година да би се обратио Европском суду за заштиту људских права. Према Јелени Сурчулији

„тридесет дана је довољно да ТВ или радио-станица изгуби своју публику и оглашиваче. Поставља се питање да ли је повраћај трошкова након пресуде Европског суда за људска права довољна надокнада за потенцијалну грешку регулаторног органа. Стога су ефекти одлука Европског суда за људска права (ЕСЉП) важнији на вишем нивоу, на нивоу државне политике. На пример, ако држава мора да исплати велике надокнаде по основу бројних одлука Европског суда за људска права према члану 10, она, у том случају, може ревидирати медијски закон, боље објаснити оправдан циљ одлуке регулаторног тела или неопходност доношења такве одлуке у демократском друштву“ (2008: 21–32).

Представке се могу класификовати, с обзиром на подносиоца, на индивидуалне и међудржавне. Индивидуалне представке могу упућивати појединци, групе лица или невладине организације, а међудржавне само државе чланице Савета Европе.

Правило је писмена расправа, али у изузетним случајевима, када је неопходно извођење доказа, Суд се може одлучити да води усмени поступак. Суђење се обавља у седишту Суда, у Стразбуру, с тим што се неке радње могу вршити и ван судске зграде, уколико то налажу потребе поступка.

Приликом тумачења основних људских права и слобода утврђеног Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, Европски суд приступа спровођењу теста пропорционалности. Након што на темељу чињеничног стања прогласи неку притужбу због повреда права утврђених Конвенцијом допуштеном, тј. оцени да је одлуком надлежног државног органа једне државе дошло до легалног мешања у неко од права и слобода утврђених Конвенцијом, Суд у даљем разматрању правног меритума спора утврђује

и доноси пресуду о (не)оправданости тога мешања, тј. утврђује да ли је у конкретном случају заиста дошло до повреде одређеног права.

Одлука Суда је деклараторне природе. У случају да суд утврди да је дошло до повреде Конвенције на које се у представци позива, може се добити „правично задовољење“ које представља одређену суму новца. Поред тога, Суд може да одреди опште или индивидуалне мере. Опште мере се односе на испуњење обавеза од стране државе које су предвиђене у пресуди. Опште мере могу представљати промене у законодавству или судској пракси државе чланице. С друге стране, индивидуалне мере се огледају у поновном отварању предмета уколико се утврди да је поступак био незаконит, уништавање информација добијених повредом права на приватност и слично.

Правоснажност пресуде наступа ако се странке одрекну захтева за изношење предмета пред Велико веће или ако, по протеклу рока од три месеца, не захтевају да се предмет упути Велико већу. За извршење судских пресуда није надлежан Европски суд за људска права. Надзор над извршењем правоснажних пресуда врши Комитет министара Савета Европе.

Могуће је преиспитивање пресуде суда. Странка незадовољна исходом судског спора, може, у року од 6 месеци, од Већа захтевати тумачење или испитивање пресуде. Преиспитивање се може тражити због накнадног откривања чињеница које нису биле познате Суду и странци у време пресуђења, а могле су битно утицати на садржај мериторне одлуке.

2. ЗАШТИТА СЛОБОДЕ ИЗРАЖАВАЊА ПРЕД ЕВРОПСКИМ СУДОМ ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Слобода изражавања је једна од најважнијих слобода и права, како на глобалном тако и на националном плану. Слободу изражавања гарантују Универзална декларација о људским правима из 1948. године, Међународни пакт о грађанским и политичким правима донет у Генералној скупштини ОУН 1966. године, Скупштина Савета Европе из 1950. године, Афричка повеља о правима човека и народа од 1979. године (за Африку, дакле као регионално значајни документ), Америчка Конвенција о људским правима из 1969. године, појединчани уставни демократских земаља света, потом прецедентни ставови Европског суда за људска права. У медијско право спада и тзв. „меко право“ (Николић 2010: 21–23).

Једна од дефиниција слободе изражавања у теорији гласи:

„слобода да се изрази мисао, било да се ради о идејама, знањима, вредностима, веровањима, било да се то чини помоћу речи, писма или слике, или помоћу свих осталих савремених средстава репродукције и дифузије мисли и речи, било да се ради о штампаној грађи или модерним средствима, која нам пружа информатика, било да је реч о књизи или штампи, што је много уобичајеније или о садашњим или будућим аудио визуелним средствима“ (Polen 2001: 5).

Слобода изражавања на којој се заснива медијско право, зајемчена је у члану 10 Европске конвенције о људским правима на следећи начин: „Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захтевају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа“ (2007: 10).

У ставу 2. члана 10 Европске конвенције о људским правима се прописују и ограничења слободе изражавања:

„Пошто коришћење ових слобода повлачи за собом дужности и одговорности, оно се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства“¹

На овај начин, остварена је заштита права појединаца пре свега на сопствено мишљење, како то примећује Дона Гомиен, чак и она која могу шокирати шире јавно мњење (Gomien 1998: 56). С друге стране велике групе се и саме могу заштити од притисака јавности на своје ставове, а ово се више може огледати као слобода индивидуе да буду толерисана њена мишљења и ставови (Николић 2010: 88).

У пресуди Хендисајд (Handyside) против Уједињеног Краљевства, бр. 49, закључује се да се члан 10 Европске конвенције о људским правима не односи само на информације или идеје које су повољне, неутралне или се не сматрају увредљивим, већ и на оне које вређају, шокирају или узнемиравају, јер управо такав однос према информацијама и идејама захтевају плурализам, толеранција и слободоумност, без којих нема ни демократског друштва. Другим речима, свако подвргавање формалностима, условима, ограничењима или казнама у овој сфери мора бити пропорционално легитимном циљу којем се тежи.

У пресуди Нилсен и Јохнсен (Nilsen and Johnsen) против Норвешке, бр. 43 и Соколовски (Sokolowski) против Пољске бр. 44, Суд је заузео став да се, при оцени повреде, обим права на изражавање мора широко тумачити, тако да оно не обухвата само садржај информације или идеје, већ и најразличитије форме и средства путем којих се идеје и информације манифестују, преносе или примају.

У пракси Европског суда за људска права можемо уочити различите примере форми или средства: дељење летака и држање постера изнад ранца на леђима (Корхер против Аустрије), сатирични луткарски шоу којим се критикују политичари (Alves da Silva против Португалије, Жене на таласима и други против Португалије, бр. 27–28), изложба слика (Ферајнигунг

1 Конвенција о људским правима 1950.

Билдендер Кунстлер против Аустрије), организовање радионице о одређеним правима на броду у територијалним водама (Жене на таласима и други против Португалије), саопштење за штампу (Карадемирци и други против Турске, Тајмс Њузрејтер против Уједињеног Краљевства бр. 41, Фуентес Бобо против Шпаније бр. 38, Динк против Турске бр. 106, као и објављивање на интернету, Фуентес Бобо против Шпаније бр. 38, Динк против Турске бр. 106), и слично.

Као што је то био случај и с другим члановима Конвенције, и члан 10 намеће државама позитивне обавезе у вези са заштитом права појединца на слободу изражавања не само од недозвољеног мешања државе, већ и од недозвољеног мешања трећих лица. Европски суд је недвосмислено утврдио да држава мора омогућити и гарантовати приватним лицима делотворно право на слободу говора и комуникације између њих самих.

Дакле, држава је дужна да штити право заштићено чланом 10 од угоржавања од стране других приватних лица. У случају Фуентес Бобо против Шпаније бр. 38 дошло се до закључка ако дође до отказа запосленог у некој телевизији која је у приватном власништву, због јавне критике руководиоца те телевизије, држава има позитивну обавезу да заштити слободу изражавања, јер отказ због критике представља недозвољено мешање у наведено право.

3. ОГРАНИЧЕЊА СЛОБОДЕ ИЗРАЖАВАЊА У ПРАКСИ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Слобода изражавања формулисана Европском конвенцијом о људским правима, јасно указује да ово право није апсолутно право, као што је случај са неким другим правима: правом на живот, забраном тортуре и забраном ропства и принудног рада.

Ограничења слобода изражавања из члана 10 Европске конвенције о људским правима, односно циљеви који се желе постићи ограничењима, могу да се класификују у три групе:

1) Ограничења која имају за циљ да заштите шири, општи друштвени интерес (националну безбедност, територијални интегритет или јавну безбедност, ограничења усмерена на спречавање нереда или криминала, заштиту здравља и морала);

2) Ограничења усмерена на заштиту индивидуалних добара-угледа или права других и спречавање откривања обавештења добијених у поверењу;

3) Ограничења намењена очувању ауторитета и непристрасности судства.

Суд је дозволио државама одређену слободу да дискреционо одлуче да ли се ограничење слобода изражавања може сматрати неопходним или не, имајући у виду околности у тој држави или одређену ситуацију. С друге стране,

Суд је резервисао за себе могућност да испитује исправност одлуке државе у даатој ситуацији и одлучује да ли су образложења која је држава дала оправдана с обзиром на дискреционо право.

3.1 ОГРАНИЧЕЊА КОЈА ИМАЈУ ЗА ЦИЉ ДА ЗАШТИТЕ ШИРИ, ОПШТИ ДРУШТВЕНИ ИНТЕРЕС У ПРАКСИ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Слобода изражавања се ограничава из разлога националне безбедности како се не би шириле информације које су од значаја за безбедност државе.

Ово ограничење се може остварити и путем обезбеђивања привремених мера којима се забрањује објављивање информације, запленом писмена, књига, часописа и сличног, у којима се наводе војне тајне, или се пак обзанањује делатност таквих служби државне безбедности.

Примера ради, у предмету *Observer* и *Guardian* против Уједињеног Краљевства из 1991. године, тужена држава је издала судски налог за спречавање штампања књиге *Spycatcher*, из разлога што је публикација могла довести до подривања службе безбедности Уједињеног Краљевства. Образложење Уједињеног Краљевства за спречавање штампања материјала *Spycatcher* је у томе што би публикација могла угрози саму службу, њене службенике и друге особе чији би идентитет могао бити откривен. Такође, угрозила би и поверење које пријатељске земље и друге организације и појединци имају у службу безбедности и представљала би ризик да запослени или бивши службеници затраже да објаве сличне податке. Европски суд за људска права је заузео став да је несумњиво да је заштита националне безбедности била један од циљева забране.

У пракси Европског суда за људска права је честа ситуација да се државе позивају на заштиту територијалног интегритета како би забраниле говор када постоји страх да говор може водити одвајању једног дела територије. Примере можемо наћи у бројним предметима Европског суда за људска права где је тужена Турска, јер је све облике изражавања саосећања са Курдима третирао као претњу стабилности нације.

Насиље или подстицање на насиље може довести до претње националној безбедности и истовремено може представљати претњу јавном реду и опасност од појаве криминала. Управо је насиље или подстицање на насиље чест основ за ограничавање слободе изражавања. У предмету *Janowski* против Пољске из 1999. године, подносилац представке је био очевидац протеривања уличних продаваца са градског трга од стране општинске полиције. Том приликом је полицији рекао да незаконито поступају и да су „силеције“ и „глупани“. Због ових речи је осуђен јер је вербално увредио општинску

полицију. У поступку пред Европским судом за људска права, Пољска као тужена држава, тврдила је да је казна изречена у циљу да омогући државним службеницима да неометано врше своју дужност. У пресуди из 1999. године, Европски суд за људска права, узимајући у обзир „сузбијање насиља или подстицања на насиље“ као основ за ограничавање слобода изражавања, прихватио је понашање Пољске као легитимно спречавање нереди.

У оквиру ограничења која имају за циљ да заштите шири, општи друштвени интерес можемо убројити и случајеве ограничавања слобода изражавања у циљу заштите здравља или морала. За судску праксу значајан је случај *Open Door Dublin* и *Well Woman* против Ирске из 1992. године, где су подносиоци представке невладине и непрофитне организације из Ирске. Поменуто организације давале су савете трудницама и пружале услуге у области планирања породице, трудноће, здравља, стерилизације. Упркос чињеници да је у Ирској абортус забрањен, један од подносиоца представке, Центар за добробит жена Даблина, пружао је информације о могућностима абортуса ван Ирске, давајући заинтересованим женама адресе клиника у Уједињеном Краљевству које спроводе интервенције тог типа.

Организације су се ограничиле на давање савета о клиникама, док су жене саме доносиле одлуку да ли ће се подвргнути абортусу или не. Године 1983, Центар за добробит жена Даблина објавио је брошуру критикујући две тада усвојене уставне измене. Прва уставна измена давала је свакоме право да поднесе представку суду захтевајући забрану давања информације о абортусима ван Ирске. Друга уставна измена дозвољавала је сваком право да захтева да се изрекне судска забрана трудници која намерава да напусти земљу.

Након усвајања уставних измена 1986. године и представке Ирског друштва за заштиту нерођене деце, Ирски суд је прогласио да је давање информација о абортусу у супротности са Уставом и одредбама Кривичног закона. Следећи такав закључак, Саветовалишту Отворена врата и Центру за добробит жена Даблина је забрањено да дају савете и помажу трудницама у вези са абортусом ван Ирске. Једина опција овим организацијама је била у заштити својих права пред Европским судом за људска права. У представци коју су упутиле суду су образложиле да је нарушено њихово право да саопштавају и примају информације.

Њиховој представци, придружиле су се четири жене од којих су две биле директне, а две посредне жртве забране. Разматрајући морал као легитимни циљ, Суд је тврдио да: „заштита нерођене деце се ослања на дубоке моралне вредности Ираца и сматрао да, иако је поље слободне процене домаћих власти шире у односу на морал, оно ипак није неограничено: домаћи органи немају неспутано и неподложно преиспитивању дискреционо право“ (Macovei: 2004). Европски суд за људска права је сматрао да је ограничење које је изрекао ирски суд било непропорционално.

3.2 ОГРАНИЧЕЊА УСМЕРЕНА НА ЗАШТИТУ ИНДИВИДУАЛНИХ ДОБАРА/УГЛЕДА ИЛИ ПРАВА ДРУГИХ И СПРЕЧАВАЊЕ ОТКРИВАЊА ОБАВЕШТЕЊА ДОБИЈЕНИХ У ПОВЕРЕЊУ

Заштита угледа и права других је, у пракси примене члана 10 Конвенције, ограничење чију законитост и пропорционалност најчешће разматра Европски суд за људска права. Наиме, под ово ограничење спада забрана изношења увреда, клевета и неистинитих информација њиховим саопштавањем.

Ово је законити циљ који власти најчешће користе за ограничавање слободе изражавања, као ефикасно средство да би се политичари или државни службеници заштитили од критика. Радоњић указује да постоји реална опасност да се друштвена моћ коју носи одређена функција злоупотреби на тај начин што би новинари и медији, који се баве извештавањем и критиком њиховог рада, били изложени повећаним притисцима и шиканирању (2005).

Суд је развио велику праксу по овом питању, пружајући високу заштиту слободи изражавања, а нарочито штампи.

По питању самих формулација, Суд прихвата строго и оштро критиковање, као и сликовито изражавање јер оно има предност да скрене пажњу на теме које се разматрају. Суд је развио принцип да политичари морају показати већу толеранцију када су у питању критике медија.

Кроз слободу штампе, јавности се пружа могућност слободног формирања мишљења о ставовима и идејама политичких вођа, што је срж концепта демократског друштва. Ту је оправдано направити разлику између политичара и приватних лица.

За разлику од приватних лица, политичари неизбежно и свесно излажу свој говор и поступке критичком разматрању од стране новинара и јавности, па самим тим морају показати и већи степен толеранције. Суд прави разлику између приватних појединаца и лица која се појављују у јавном контексту (нпр. политичке личности, јавне личности), те сматра да појединац који није познат у јавности може захтевати посебну заштиту права на приватни живот, што не важи у истом домену за јавну личност (с обзиром на то да су свесно изложене анализи од стране јавности, границе које се односе на критике њиховог рада су доста шире).

Као пример за овај основ ограничења слободе изражавања узећемо случај Милисављевић против Србије (Представка број 50123/06). Подносиатељка представке, новинарка Љиљана Милисављевић, поднела је представку Суду 2006. године тврдећи да је осуђујућом пресудом за увреду, према њој, након новинског чланка који је објавила, повређено њено право на слободу изражавања. Радећи као новинар у највећим дневним новинама у Србији – *Полицици*, добила је задатак од уређивачког одбора *Полицике* да напише чланак о Н. К, српској активисткињи у области људских права, познатој по

својим активностима у истраживању кривичних дела извршених за време оружаних сукоба у бившој Југославији, укључујући и она кривична дела која су извршиле српске регуларне и нерегуларне снаге. Спорни чланак о госпођи Н. К. је објављен 7. септембра 2003. године, под насловом „Хашки истражитељ“. Након тога, Н. К. је поднела приватну кривичну тужбу (без захтева за накнаду штете) против подносиоце представке, при чему се она заснивала на тврђењу да је чланак написан у намери њеног омаловажавања пред јавношћу не би ли била представљена као издајник српских интереса и „плаћени слуга страних интереса и проститутка која се продаје за новац“.² У својој одбрани, новинарка, подносиоца представке, тврдила је да јој није била намера да увреди дотичну и да је чланак написала на основу документације из других медија. Одбрана се састојала у томе да је она детаљно навела које су реченице узете из других чланака. Такође је навела из ког чланка је преузела наводе да Н. К. називају именима попут „вештице“ и „проститутке“.

Први општински суд у Београду је 1. септембра 2005. године изрекао судску опомену за кривично дело увреде због наведених речи. На жалбу подносиоце представке, Окружни суд у Београду је 5. јула 2006. године потврдио првостепену пресуду. Први општински суд у Београду је, затим, у посебном поступку наложио госпођи Милисављевић да госпођи Н. К. исплати 33 125 динара на име трошкова поступка. Пред Судом за људска права, подносиоца представке је изнела свој закључак да је ова осуда била касније разлог за њено отпуштање из листа *Полијика*. У својој представци, подносиоца се позвала на то да је осудом српског суда повређен члан 10 Конвенције о људским правима и основним слободама, који се односи на слободу изражавања.

Став Владе је био да се пресудом српског суда, на основу наведеног члана тежило заштити угледа Н. К. позивајући се и на то што је она јавна личност. Такође, Влада је изнела да је пресуда била пропорционална циљу с обзиром на то да се радило о најблажој осуди на судску опомену, те да није изречена ни новчана казна ни казна затвора. Што се тиче спорних речи, Влада је заузела став да су те речи увредљиве по својој природи („вештица“ и „проститутка“) и да је цео чланак написан у контексту да се Н. К. увреди, те „да су сви позитивни аспекти каријере госпође Кандић на које се позива у чланку представљени малициозно и иронично“.

Суд је у односу на ове поднеске странака заузео став, пре свега, да није спорно да је осуда представљала мешање државних органа у право слободу изражавања подносиоце представке. Међутим, члан 10 став 2 Конвенције налаже да оно може бити у складу са законом ако је тежило неком од циљева које тај члан прописује, те је суд најпре био дужан да утврди да ли је у том смислу дошло до повреде конвенције. Суд је закључио да је мешање

2 Представка број 50123/06.

у право слободе изражавања било у складу са законом, те је то образложио у својој пресуди на следећи начин: „Суд констатује да је законски основ за осуду подносиоце представке био члан 93 став 2 Кривичног законика. Суд утврђује да је ова одредба била доступна и предвидива на одговарајући начин, другим речима, била је формулисана са довољно прецизности да би појединцу омогућила – у случају потребе, одговарајући савет – да регулише своје понашање“. При томе, Суд је закључио да је легитимни циљ овог мешања био заштита угледа и права других.

Даље, суд наводи да се од њега захтева да утврди да ли је домаћи суд постигао заиста равнотежу између двеју вредности које прокламује Конвенција о људским правима, а које се често сукобљавају, а то су слобода изражавања и право на поштовање приватног живота.

У пресуди су наведени релевантни критеријуми из праксе које Суд узима у обзир приликом мешања државних органа у право појединца, и то:

- (а) допринос чланка расправи од општег интереса;
- (б) колико је позната личност о којој је реч и шта је предмет извештавања;
- (в) понашање особе о којој је реч пре објављивања чланка;
- (г) начин прибављања информација и њихова истинитост;
- (д) садржај, форма и последице објављивања и
- (ђ) озбиљност одређене казне.

Суд је на крају закључио да је дошло до повреде члана 10 Конвенције јер казна домаћих органа није била пропорционална законитом циљу којем се тежи у демократском друштву. Пошто Суд није утврдио да је осуда подносиоце представке била у директној вези са отказом у дневном листу *Полишика*, суд је на име нематеријалне штете досудио свега 500 евра, иако је захтев подносиоце био 26 000 евра на име материјалне и нематеријалне штете, док је на име трошкова поступка досудио 386 евра.

3.3 ОГРАНИЧЕЊА НАМЕЊЕНА ОЧУВАЊУ АУТОРИТЕТА И НЕПРИСТРАСНОСТИ СУДСТВА

Трећа група ограничења слободе изражавања усмерена је ка очувању ауторитета и непристрасности судства. Циљ је спречавање притиска јавности на судије и поротнике у току судског поступка и заштите права на правично суђење уз поштовање претпоставке невиности.

Штампа и медији могу угрозити право на правично суђење, тачније независност судства. У оквиру овог ограничења штите се права учесника у поступку, али и углед суда као носиоца правосудне функције. Владавина права је централни приступ сваке демократије и зависи од делотворне примене закона од стране судова.

Држава има обавезу да обезбеди да свако има право на правично суђење, те постоје околности у којима су државе обавезне да се мешају у право појединца на слободу изражавања. Такве околности обухватају новинске коментаре о валидности доказа или очекиваној пресуди у кривичном поступку.

У предмету *The Sunday Times* против Уједињеног Краљевства из 1979. године влада је оправдала судску забрану објављивања новинског чланка интересом заштите непристрасности судства и очувања поверења јавности у судске власти. Distillers компанија је продавала седативе „Талидомид“ у периоду између 1959. и 1962. године, због којег су многа деца рођена са озбиљним деформитетима. Родитељи су тужили компанију тражећи одштету. Преговори између страна трајали су годинама. Све новине, између осталог и *The Sunday Times* извештавале су о овоме нашироко. У септембру 1972. године *The Sunday Times* објавио је чланак с насловом „Наша талидомид деца: узрок националног стида“, критикујући компанију због умањеног износа који је исплаћен жртвама и малог износа који је компанија намеравала да унесе у фонд. *The Sunday Times* је најавио да ће у наредном чланку описати околности трагедије. Компанија Distillers је од суда тражила забрану против листа, тврдећи да би објављивање наведеног чланка ометало правду. Судска забрана је одобрена и *The Sunday Times* се уздржао од објављивања. Пред Европским Судом, *The Sunday Times* се позвао на повреду члана 10 Европске Конвенције о људским правима.

Влада је оправдала судску забрану потребом да се очува „ауторитет и непристрасност судства, пошто су предмети у вези са талидомидом још увек били пред судом“.

Није уважила чињеницу да медији имају задатак да пружају такве информације и ставове, као и права грађана да буду обавештени. Суд је у пресуди закључио да је „талидомид катастрофа“ била ствар од неспорног јавног значаја, те су породице обухваћене трагедијом, као и широка јавност, имале право да буду информисане о свим чињеницама везаним за ово питање. Суд је закључио да судска забрана издата против листа не одговара друштвеној потреби довољно јакој да превагне над јавним значајем слободe изражавања у оквиру значења Конвенције (Macovei: 2004).

Такође, у остала ограничења и повреде права на слободу изражавања спадају и лишење слободe због изражене мисли, забрана уласка на територију, или, пак протеривање из домаће државе због истог разлога. Тако је у предмету *Piermont* против Француске (1995), подносиоца представке, чланица Европског парламента била протерана из Француске и Полинезије током изборне кампање, пошто је учествовала у демонстрацијама у којима је одржала говор осуђујући француско присуство на територији и нуклеарне пробе. Потом јој није дозвољено да уђе у Нову Каледонију, такође француску територију, опет у току изборне кампање. Суд је прихватио објашњење Француске да је

разлог ограничења подносиољкиног права на слободу изражавања била заштита француског територијалног интегритета али је при том дошао до закључка да наредбе нису биле „неопходне у демократском друштву“.

У предмету Roemen и Schmit против Луксембурга (2003) суд је фебруара 2003. године оценио да је прекршен члан 10 Европске конвенције о људским правима (ЕКЉП) када је новинару, коме је суђено због прикривања да је прекршена службена тајна, претресан стан и радно место. То се десило након што је објављен чланак у коме се један министар оптужује за утају пореза. По мишљењу Суда, претреси са циљем да се открије новинаров извор и ако остану без резултата представљају тежи чин од захтева за обелодањивањем идентитета извора.

ЗАКЉУЧАК

Пракса Европског суда за људска права у вези са чланом 10 Европске конвенције, који се односи на слободу изражавања у данашњим условима представља драгоцену грађу за унапређење националних законодавства и националних прописа којима се она гарантују.

Становиште Европског суда, које се искристалисало у пракси, је да слобода изражавања представља један од основних темеља демократског друштва и један од услова за развој, не само друштва, већ и појединца.

Слобода изражавања доприноси расправама о питањима од јавног значаја и подстиче свеукупни развој сваког појединца. Насупрот томе, арбитрарне забране права на слободу изражавања карактеришу тоталитарне режиме где се политичка опозиција не толерише, а индивидуално изражавање сматра опасним по друштвено јединство.

Право на слободу изражавања је уско повезано са правом на слободу мисли и савести, као и правима на слободу окупљања и удруживања, која су такође суштинска права за развој успешног демократског друштва.

Конвенција и Суд су заинтересовани за ширење чињеница у јавном мњењу, а национални судови земаља су заинтересовани за истинитост тих идеја. Тако национални судови не санкционишу у оваквим случајевима ширење ставова и тврдњи, а с друге стране се инкриминише клевета као изношење „неистинитих чињеница“.

Неистинитост – лаж се мора, као елеменат бића кривичног дела, и у законодавству Србије увек доказивати.

Суд за заштиту људских права посебну пажњу посвећује заштити ширења информација које су критички усмерене према носиоцима власти. Дневним и недељним листовима, телевизији и другим медијима, у таквим случајевима се могу толерисати и тзв. „добронамерне грешке“. Према Европској

конвенцији о људским правима, Суд за заштиту људских права је спреман да медијима да чак и амнестију, уколико утврди професионализам и жељу за истином код медија који су пренели информацију од јавног интереса, а чињенице из информације се изузетно покажу неистинитим.

Дакле, Суд за заштиту људских права оставља медијима право на „неопходни простор за грешку“. Слобода ширења информација и идеја је логичан след, односно наставак слободе примања информација, посебно када је реч о електронским и штампаним медијима. Она је веома важна за квалитет и развој демократије у свакој држави. Отуда је од изузетне важности за свако друштво да медији имају аутономију у свом деловању, независно од државе.

ЛИТЕРАТУРА

- Gomien 1998: Donna Gomien. *Short Guide to the ECHR 2 and edition*. Strasbourg: Council of Europe.
- Европска конвенција о људским правима – практична примена (2007). Београд: Хелсиншки одбор за људска права у Србији.
- Јакшић 2006: Александар Јакшић. *Европска конвенција о људским правима – коментар*. Београд: Правни факултет: Удружење правника Србије.
- Конвенција о људским правима (1950): <https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf>. [23. 02. 2019].
- Мековеј 2004: Моника Мековеј. *Слобода изражавања – водич примену чл.10 Европске Конвенције о људским правима*. Београд: Савет Европе, Канцеларија у Београду.
- Николић 2010: Данило Николић. *Медијско право*. Београд: Службени гласник.
- Polen 2001: Remon Polen. *Истине и слободе – Оглед о слободи изражавања*. Београд: АГОРА.
- Представка број 50123/06: Милосављевић против Србије. <http://www.zastupnik.gov.rs/uploads/cr/presude/u-odnosu-na-rs/presuda-u-predmetu-milislavljevic-protiv-srbije-doneta-4.-aprila-2017.-godine-predstavka-broj-50123-06/Milislavljevic_p_50123_06_ser.pdf>. [1. 10. 2018. године].
- Радоњић 2005: Н. Радоњић. „Слобода изражавања према Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода“. *Правни живоић*, бр. 10, Београд: Правни факултет.
- Сурчулија 2008: Јелена Сурчулија. „Улога медијских регулаторних тела: слобода и надзор“. *Српска правна ревија*, бр. 7. Београд: Правни форум.

Živanka M. MILADINOVIĆ BOGAVAC

THE ACHIEVEMENT AND PROTECTION OF THE FREEDOM
OF EXPRESSION IN THE JURISPRUDENCE OF THE EUROPEAN COURT
OF HUMAN RIGHTS

SUMMARY

The practice of the European Court of Human Rights in conjunction with Article 10 of the European Convention, which deals with freedom of expression in today's conditions, constitutes a valuable resource for the improvement of national legislation and its guarantees. The European Court of Human Rights are witnesses that freedom of expression is one of the basic foundations of a democratic society and one of the conditions for the development of not only society, but also an individual.

The right to freedom of expression is closely linked to the right to freedom of thought and conscience, as well as the right to freedom of assembly and association, which are also the essential rights of a successful democracy. The Convention and the Court are interested in spreading the facts in public opinion, and the national courts of the countries are interested in the truthfulness of these ideas. Thus, national courts do not sanction in such cases the spread of attitudes, claims, and, on the other hand, incriminate defamation as the expression of "false facts".

Untrue – a lie must be an element of the being of a criminal offense and must be always proved in the Serbian legislation.

European Court of Human Rights pays particular attention to the protection of the dissemination of information critical to the authorities. Newspapers, television and media, in such cases, can tolerate the so-called "Benevolent mistakes", that is, broader tolerance than otherwise. The Convention Protection Tribunal, therefore, if it establishes professionalism and the desire for truth in the media that transmitted such information, and they even prove to be extremely untrue and published information of public interest, it is ready to give an amnesty. Therefore, the Court leaves the right to an error. Freedom of expression is a continuation of the freedom to receive information, especially when it comes to electronic and print media. It is very important for the quality and development of the democracy of each state. Therefore, the media should have autonomy in their operation, independent of the state.

Key words: Freedom of expression, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, restrictions on freedom of expression.